

O NOUĂ DIRECȚIE ÎN PREDAREA LIMBII ROMÂNE: EXPERIMENTUL ASOCIATIV

Lilia TRINCA, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din
Bălți

Summary: *The associative experiment is a technique that aims to identify existing associations in a person's memory which appeared under his/her previous experience. Currently, this type of experiment is the most efficient tool for the study of an individual's linguistic consciousness and mentality. Having a huge information and teaching potential, verbal associations may be used in various modern scientific disciplines, but also in teaching, for example in teaching foreign languages. By concentrating on the associative links that exist in the linguistic consciousness of the speakers, we can identify and interpret the nature of the relationship between words, the typology and causes of change of meaning, the stages that free word combinations undergo to become phraseological units etc.*

Key-words: *association, associative experiment, stimulus, reaction, associative field.*

1. Deși o perioadă îndelungată sistemul educațional s-a axat, cu precădere, pe dezvoltarea cognitivă, intelectuală a elevului, actualmente a devenit deja axiomatică că

succesul acestui sistem este asigurat de echilibrul între dezvoltarea sincronă a laturii cognitive și a celei socio-emoționale: or, conform viziunii holistice, scopul de bază al profesorului, îl reprezintă dezvoltarea personalității elevului în toate dimensiunile sale. În vederea eficientizării procesului de instruire, ne propunem să relevăm instrumente și tehnici de lucru, care ne-ar oferi posibilitatea de a antrena în demersul nostru educativ atât firul cunoașterii lumii din exterior, cât și cel al cunoașterii lumii interioare.

1.1. În prezent, metodele axate pe datele furnizate de psiholingvistică au o pondere din ce în ce mai mare. Dacă metodele tradiționale se bazează pe conținuturile și modul de învățare, atunci cele de natură psiholingvistică sînt centrate pe elev/student și țin cont de particularitățile lui psihologice. Succesul acestor metode e determinat de faptul că se ia în considerare specificul etnolingvistic al elevului, particularitățile culturale, modul de viață, educația, individualitatea structurii aparatului fono-articulator etc. Obiectivul metodelor în cauză rezidă nu doar în a diferenția elevii conform gradului de cunoaștere a limbii (bunăoară, străine), dar și a identifica tipurile de greșeli – de ordin fonetic, gramatical, derivativ – determinate de limba maternă, precum și modul de combatere a lor. Mai mult, conform noilor metode, legătura, devenită deja axiomatică dintre limbă și cultură, implică, în mod obligatoriu, un al treilea element component de natură psihică – identitatea lingvistică. În procesul de predare a limbii (în special a celei străine) trebuie să se țină cont și de faptul că în mintea reprezentanților diferitelor vârste, sexe, profesii etc. apar asociații diferite pentru unul și același cuvînt-stimul.

2. În ultima perioadă o serie de cercetări lingvistice abordează problema limbii din perspectivă antropocentrică. Așadar, omul nu mai este interpretat drept un consumator contemplativ de limbă, ci drept Creatorul ei. Omul cunoaște lumea, iar în baza experienței sale de conexiune cu ea, în conștiința omului apar anumite asociații individuale, care se materializează în limbă. În această ordine de idei, limba nu mai este privită doar ca un simplu mijloc de comunicare între oameni, ci conservă anumite informații acumulate și structurate, prin experiență, de o comunitate lingvistică. Orice limbă naturală reflectă un anumit tip de concepere și de organizare a lumii. Sensurile pe care le actualizează se grupează într-un anumit sistem de viziuni, care reprezintă filozofia colectivă, aceasta fiind obligatorie pentru fiecare purtător de limbă. În așa fel, rolul limbii constă nu numai în transmiterea informației, dar, mai întîi de toate, în organizarea ei internă. Lumea „vorbirilor” limbii date se prezintă ca o totalitate a cunoștințelor omului despre lume, în care se sedimentează, în mod obligatoriu, experiența național-culturală a unei comunități lingviale concrete.

2.1. E. Coșeriu, conștient de existența viziunii etnolingviale, a semnalat distincțiile cu privire la perceperea diferită a lumii de către diverse comunități, înțelegînd prin *Tablou lingval al lumii* „o sistematizare completă, precisă, a „conținutului” limbii respective” [Coșeriu 1993: 38]¹. „Așadar, lumea noastră este, mai întîi, o lume dată și ordonată prin limbaj, și totuși o lume mediată «obiectiv» și extralingvistic prin limbajul însuși. Limbajul însuși oferă și mijlocul pentru depășirea originalului «fapt de a aparține unei anumite limbi» al acestei lumi. În calitate de concepere intuitivă a

---

¹ Mai mult, E. Coșeriu insistă că „Limbajul este prima înfățișare a conștiinței umane ca atare (dat fiind că nu există conștiință vidă [...]) și, în același timp, prima înțelegere a lumii din partea omului” [Coșeriu 2009: 159].

ființei «lucrurilor», limba reprezintă, în același timp, un acces către lucrurile înseși” [*ibidem*, 132]. Mai mult decât atât, fiecare limbă, afirma J. Trier, are un „mozaic” semantic propriu, specific, care exprimă individualitatea poporului care o vorbește².

2.2. Trebuie de menționat faptul că un rol imens în organizarea și structurarea lexicului în conștiință îl joacă factorul uman, întrucât unitățile lexicale din vocabular constituie rezultatul interacțiunii omului cu mediul înconjurător și exprimă mult mai multe, decât se întrevede la o analiză superficială a sistemului lexico-semantic al limbii, adică limitându-ne doar la datele lingvistice. Cuvântul reflectă experiența omului și relația lui cu lumea obiectivă, procesele cognitive din mintea lui. Reieșind din aceasta, organizarea unităților lexicale trebuie analizată din perspectiva proceselor psihologice ale memoriei și gândirii (cf. [Залевская 1992: 52]).

Utilizarea oricărei unități lexicale face ca în mintea locutorului și a interlocutorului să transpară un alt cuvânt „adiacent”, sub aspect semantic, cuvântului dat. Această interconexiune dintre unitățile lexicale e determinată de similitudinea sau opoziția semantică, precum și de realiile denumite de ele” [Филин 1982: 228]. Se crede că toate noțiunile existente în limbă sînt distribuite în grupuri, mai mult sau mai puțin, închise în baza apropierii sau opoziției semantice. În aceste grupuri, fiecare noțiune există numai datorită conexiunii acesteia cu alte noțiuni/concepte din grupul dat, iar orice schimbare/dispariție implică restructurarea întregului grup [*ibidem*].

3. La ora actuală există o modalitate sigură de reconstituire a lexicului uman (a identității lingvare): *experimentul asociativ* (cf. [Karaulov 1987: 107]). Acesta permite cercetătorului de a descoperi, la modul practic, relațiile lexico-semantică sau asociațiile verbale existente în conștiința umană. Experimentul asociativ este o tehnică care are drept scop identificarea asociațiilor existente în memoria omului, apărute în baza experienței sale anterioare. La moment, acest tip de experiment reprezintă cel mai eficient instrument pentru studiul conștiinței lingvistice și a mentalității unui

---

² Am putea ilustra cele afirmate, urmărind configurația cîmpului semantic al *familiei* în limbile română, engleză și rusă. Analiza comparativă a unităților din acest cîmp semantic dovedește că fiecare limbă „segmentează” în mod propriu continuumul realității.

Cf. *Mamă / mother* (prin naștere), *step-mother* (prin adopție sau prin recăsătorie) / *мать, мама* (prin naștere), *мачеха* (prin adopție sau prin recăsătorie);

Tată / father, step-father / omeu, nana (de sînge), *отчим* (prin adopție sau prin recăsătorie)

Fiu, fiică / son, daughter / Сын, дочь (prin naștere sau prin sînge), *пасынок, падчерица* (prin adopție sau prin recăsătorie);

Soră, frate / sister, brother, sibling (soră sau frate, indiferent de sex), *half-sister, half-brother* (sora/frate doar pe linia mamei sau doar pe linia tatălui) / *сестра, брат*;

Nepot, nepoată / nephew, niece (de la fiu sau fiică) *grandson, granddaughter* (de la soră/frate), *grandchild* (se refera la ambele sexe) / *племянник, племянница* (pe linia soră/frate), *внук, внучка* (de la fiu sau fiică);

Verișor, verișoară / Cousin (un singur cuvînt pentru ambele sexe) / *двоюродный брат, двоюродная сестра*;

Socru, soacră / mother-in law, father-in-law, parents-in-law / Свекор, Свекровь (pentru soție) *тесть, теуца* (pentru soț);

Bunel, bunică, bunei/ grandmother, grandfather, grandparents / дед, бабушка;

Străbunel, străbunică, străbunei / greatgrandmother, greatgrandfather, greatgrandparents / прадед, прабабушка.

individ. Interdependența dintre idei, noțiuni, concepte reprezintă rezultatul relațiilor psihologice, adică al asociațiilor. Descrierea unui anume fenomen cultural înseamnă revelarea legăturii lui cu alte fenomene. Analiza acestor relații permite oamenilor de știință (întîi de toate, psiholingviștilor) de a identifica particularitățile mentalității individuale, dar și naționale, a unui reprezentant al societății date sau a unui grup social. Legitățile asociative relevate prin intermediul experimentului psiholingvistic facilitează identificarea particularităților naționale și a mentalității poporului. Or, specificul mentalității, caracterul național e „sedimentat” în relațiile asociative.

3.1. Așadar, la baza asociațiilor stau raporturile semantice (de sinonimie, de antonimie, hiper-hiponimie etc.), precum și similitudinea fonetică a cuvintelor care denumesc diverse noțiuni. Psiholingviștii au constatat că adesea cuvintele-reacții la unul și același cuvînt-stimul aparțin aceluiași cîmp lexico-semantic, aceluiași grup lexico-semantic sau tematic. Cîmpul asociativ pentru un anume cuvînt, obținut ca rezultat al experimentului asociativ, nu reprezintă doar un fragment al memoriei verbale a omului, dar și un segment al tabloului lingvistic al unei etnii, reflectat în conștiința unui purtător „de rînd” al unei culturi, al valorilor și motivelor, al stereotipurilor culturale” [Ufimtyeva: 140].

3.2. Actualmente sînt supuse cercetării diverse segmente ale tabloului lingval al lumii. În acest scop, a fost aplicat experimentul asociativ liber³. Respondenții au fost rugați să răspundă instantaneu cu primul cuvînt care le-a venit în minte la auzul cuvîntului-stimul⁴. În calitate de respondenți au fost aleși circa **1000** de studenți de la cîteva universități din Republica Moldova și România.

3.3. Experimentul asociativ e o metodă utilizată în mod activ în lingvistica modernă pentru a rezolva un spectru larg de probleme atît teoretice, cît și practice. Unul dintre obiectivele acestui experiment a fost de a identifica asociațiile la diverse cuvinte-stimul⁵, apărute ca rezultat al experienței sale de viață, iar ulterior a aplica rezultatele în didactica predării limbii străine sau materne.

3.3.1. Avînd un uriaș potențial informativ și didactic, asociațiile verbale pot fi utilizate, în mod plener și complex, în diverse discipline științifice moderne. În prezent, disciplinele umanitare fac uz de tehnici care sînt bazate pe rezultatele experimentului asociativ la elaborarea programelor de calculator, crearea unor tehnologii informaționale noi, crearea unor „povestiri mnemonice”⁶, dar și în domeniul educa-

---

³ Se disting cîteva tipuri de experimente asociative (EA):

EA liber, în care respondenților li se propune de a răspunde cu primul cuvînt venit în minte la auzul cuvîntului-stimul (fără a se gîndi); *EA ghidat*, unde alegerea cuvîntului-reacție este restricționată (fie e limitat numărul acestora, fie clasa lexico-gramaticală din care poate face parte cuvîntul-reacție etc.); *EA în lanț*, în care respondenților le este permis de a răspunde cu un număr nelimitat de cuvinte-reacții ce le vin în minte, fără a li se impune niciun fel de restricții de ordin formal sau semantic.

⁴ Conform opiniei R.M. Frumkina, respectarea acestei condiții în timpul anchetării permite a reduce la minim intervalul temporal între stimul și reacție; respondentul nu trebuie să mediteze asupra reacției, întrucît conceptul de asociație exclude ideea de selectare a răspunsului” [Frumkina 2001: 191].

⁵ Cuvintele-stimul aparțin nucleului lexical al limbii române.

⁶ „Povestirile mnemonice” reprezintă niște texte specifice, alcătuite în baza legăturilor asociative în așa mod, încît să faciliteze memorizarea și învățarea unor informații, de exemplu, memorarea hieroglifelor limbii chineze (cf. [www.novella.ru]).

ției școlare. Perspectivele aplicării datelor obținute prin experiment asociativ reprezintă oportunități în vederea dezvoltării unor metodologii integrate la diverse discipline (sociologie, istorie, lingvistică și stilistica textului, psihologie și psiholingvistică, teoria și practica comunicării, retorică etc.). Considerăm utilă aplicarea rezultatelor experimentului asociativ la predarea limbilor, ceea ce ar duce, incontestabil, la modernizarea procesului de instruire.

3.3.2. O importanță deosebită o au procedeele psiholingvistice pentru lucrul cu vocabularul, în special, ca rezultat al faptului că unitatea lexicală nu mai este interpretată drept unitate pur lingvistică, ci drept o unitate de gândire. În așa fel, abordarea strict lingvistică a problemei date (avînd la bază viziunea lui Ferdinand de Saussure) devine insuficientă, făcîndu-se apel la datele psiholingvistice, iar noțiunile *tablou lingval a lumii, viziune etno-lingvală, imagine internă, conștiință lingvală, identitate lingvistică, culturologie lingvistică* etc. sînt indispensabile noii metode de predare. Alegerea metodei de lucru cu vocabularul nu este o sarcină ușoară din punct de vedere metodic, fiind determinată nu numai de gusturile și preferințele profesorului însuși, dar, întîi de toate, de legitățile psihologice – particularitățile de însușire a cuvîntului, locul lui în sistemul glotic, factorii psihologici de receptare a cuvîntului etc. Pentru această etapă a lecției, experimentul asociativ ar putea fi extrem de util. Obiectivul procedurii în cauză e relevarea spectrului de asociații pentru un anumit cuvînt, precum și motivarea alegerii lor. Aplicarea tehnicii date contribuie la pregătirea elevilor de identificarea legăturilor asociative în diferite contexte/texte și facilitează interpretarea sensurilor implicite în text.

3.3.3. Bunăoară, în urma analizei rezultatelor experimentelor asociative aplicate elevilor, T. Rogozhnikova a prezentat un model fundamental nou de evoluție a semnificației cuvîntului în conștiința copiilor, conform căruia aceasta este un proces treptat, asemănător mișcării în spirală: de fiecare dată, acumulînd noi cunoștințe, copilul se bazează pe cele vechi, acestea suportă o transformare sub influența experienței noi. Mai mult, evoluția semnificației cuvîntului e determinată de procesele de analiză, sinteză, comparație, clasificare, care sînt în afara voinței noastre și deci nu sînt determinate de conștiință (Rogozhnikova 1986: 11 - 12).

3.3.4. Experimentele asociative au dovedit faptul că, pînă la vîrsta de 10 ani, copilul își formează deja o imagine clară și adecvată despre semnificația cuvîntului și valoarea lui în lexicul intern, ce corespunde imaginii adultului. Astfel, este actualizat rolul cuvîntului ca instrument mental pentru sistematizarea cunoștințelor despre lume – cuvîntul devine semn al unei situații tipice. În lexicul intern este reflectat și procesul de socializare a copiilor, în special un aspect semnificativ în plan personal, adică ceea ce copilul a însușit din propria lui experiență. Trebuie de menționat că experimentele asociative au depistat diferențe în ce privește lexicul intern în funcție de sexul copilului. Astfel, s-a constatat că pentru lexicul intern al fetelor o importanță majoră o au relațiile de natură sistemică între cuvinte, ca unități ale unui sistem lingvistic, iar pentru băieți însă mai importante se dovedesc a fi legăturile de ordin formal: consonanța, rima etc. Reacțiile fetelor sînt mult mai previzibile, iar normele lingviale sînt însușite mult mai bine, adică structura și funcționarea lexicului intern este mai apropiată de cea a adulților. Altfel zis, fetele însușesc mai rapid normele lingvistice ale adulților.

3.4. Desigur, rezultatele experimentelor asociative nu pot fi utilizate în mod direct, ci necesită o interpretare preliminară, adică stabilirea tipurilor de comportament

comunicativ înregistrate în cadrul experimentului. Or, există mai multe tipuri de asociații: *formale* (bunăoară, cele fonetice) și *de conținut* (sintagmatice, paradigmatic, tematice etc.). Unii indivizi preferă asociațiile paradigmatic, alții – cele sintagmatice și, în funcție de preferințele respondenților, poate fi relevantă *tactica asociativă individuală* (cf. [Караулов 1999]) și, în consecință, aplicate procedee adecvate și eficiente de predare. Pentru a obține date cât mai exhaustive despre respondenți e necesar a identifica nu numai tipurile de asociații preponderente, dar și *strategia individuală de reacție* (cf. [Goldin]). Strategiile de reacție se stabilesc prin intermediul evaluării, din punct de vedere comunicativ, a materialului asociativ. Rezultatele obținute prin experiment asociativ sînt o sursă certă despre performanța și potențialul comunicativ al respondenților.

Concluzionăm că metodele axate pe datele psiholingvisticii, în special experimentul asociativ, permit o nouă abordare a problemelor legate de predarea limbilor, ținînd cont de factorul psihologic și implică revizuirea metodelor didactice tradiționale, care au dovedit o eficiență mai slabă.

Referințe bibliografice

1. E. Coșeriu, *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*, Iași, Editura Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2009
2. E. Coșeriu, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, Iași [Supliment la „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XXXIII/1992–1993, seria A. Lingvistică].
3. Залевская А. А., *Индивидуальное знание. Специфика и принципы функционирования*, Тверь, 1992.
4. Филин Ф.П., *Очерки по теории языкознания*, Москва, Наука, 1982.
5. Фрумкина Р. М., *Психолингвистика: учебник для студ. высш. учеб. заведений*/ Р. М. Фрумкина, Москва, Акад., 2001.
6. Гольдин В.Е., *Ассоциативный эксперимент как речевая игра // Жизнь языка*. Москва, 2001, с. 226-233.
7. Караулов Ю. Н. *Русский язык и языковая личность*, Москва, 1987.
8. Караулов Ю.Н. *Активная грамматика и ассоциативно-вербальная сеть*, Москва, Институт русского языка РАН, Москва, 1999.
9. Рогожникова Т. М., *Психолингвистические проблемы функционирования полисемантического слова диссертации и автореферата по ВАК 10.02.19*, доктор филологических наук Рогожникова, Татьяна Михайловна
10. Уфимцева Н. В., *Русские: опыт еще одного самопознания // <http://www.iling-ran.ru/library/psylingva/sborniki/Book1996/Part3-1.htm>*
11. www.novella.ru